

ساماندهی و بازآفرینی فضای شهری با رویکرد تعاملات اجتماعی (مورد پژوهی محور اصلی در محله شهرک سعدی شیراز)

سید امیرحسین شاپوریان

دانشجوی دکترای شهرسازی واحد بین‌المللی کیش - دانشگاه آزاد اسلامی کیش - ایران

Amirshapourian17@gmail.com

چکیده

رویکرد تعاملات اجتماعی بر ارزش‌گذاری‌های سنتی و بستر شهرها تکیه دارد و پایه آن بر بازگشت به ساختار سنتی در محلات تأکید می‌نماید و بدیهی است که قادر است با توجه به قابلیت و ظرفیت‌های نوین اجتماعی، راهکارهای بارز و تأثیرگذاری را در راستای احیا و بازآفرینی بافته‌ای فرسوده و تاریخی رو به افول شهر ارائه نماید؛ و در این راستا پژوهش حاضر تلاش دارد چگونه می‌توان با بهبود وضعیت محله و سازمان‌دهی و بازآفرینی فضاهای شهری و تأکید بر پایداری و حفظ و احیای ارزش‌های تاریخی محله جهت ارتقاء تعاملات اجتماعی و ایجاد سرزندگی محور اصلی شهرک سعدی شیراز دست‌یافت. پژوهش فوق، از نظر هدف تحقیق در رشته تحقیقات کاربردی و روش تحقیق توصیفی - تحلیلی است. روش گردآوری داده‌ها از مطالعات کتابخانه‌ای و میدانی بوده است. برای تحلیل داده‌ها از مدل SWOT استفاده شد. اصلی‌ترین هدف در این طرح بهبود وضعیت محله و سازمان‌دهی و ایجاد فضای شهری دارای تعاملات اجتماعی و اقتصادی در شهرک سعدی شیراز است. سؤال تحقیق این است که آیا می‌توان با ساماندهی و محرک ساختن کاربری‌های شاخص و بازآفرینی فضاهای شهری به ارتقاء تعاملات اجتماعی و اقتصادی دست‌یافت؛ که اگر این امر صورت گیرد باعث شکوفایی وضعیت محله، جمعیت‌پذیری بیشتر در بافت، مکان جذب توریست و باعث رونق اقتصاد در محله می‌گردد. زنده ماندن و پویایی بافت در گرو فعالیت‌ها و مشارکت‌های ساکنین آن در زندگی روزمره جاری در شهر است و این جز با ایجاد و احیا عرصه‌های مناسب که امکان تعامل و فعالیت را فراهم آورند، ممکن نیست. نتایج نشان می‌دهد که بهبود وضعیت محله و سازمان‌دهی و بازآفرینی در کنار ایجاد پروژه‌های محرک باعث ارتقاء ایجاد فضای شهری دارای تعاملات اجتماعی و وضعیت ساکنین محله می‌گردد. نوسازی در کنار پروژه‌های محرک تأثیر مثبت و مستقیم بر تعاملات اجتماعی دارد به عبارت دیگر نوسازی خانه‌ها و معابر عمومی تأثیر زیادی در بهبود وضعیت محله در ایجاد فضای شهری دارای تعاملات اجتماعی مؤثر است.

واژگان کلیدی: ساماندهی بازآفرینی، بافت فرسوده و تاریخی، تعاملات اجتماعی، شهرک سعدی شیراز

مقدمه

بافت شهری گستره پیوسته‌ای است که از تفاوت ریخت‌شناسی‌ها، طی دوران شهرنشینی در حاشیه و داخل محدوده شهر در تداوم و پیوند با شهر موجودیت و شکل گرفته باشنده شامل بناها، مجموعه‌ها، راه‌ها، فضاهای شهری، تأسیسات و تجهیزات شهری و غیره باشد. صاحب‌نظران مربوطه، بافت و فضای یک شهر را شامل تمامی عناصر و اجزای کالبدی شهر از جمله اشکال مختلف بناها و اشکال مختلف ساختمانی، فضاهای موجود باز شهری و غیره، فارغ از جنبه‌های اجتماعی، اقتصادی، محیطی فرهنگی‌اش می‌دانند؛ لازم به ذکر است که بافت شهری تنها در سازمان کالبدی آن خلاصه نمی‌شود. آنچه در این بافت‌ها اهمیت و معنا دارد، ارزش‌های فضایی است که نسل‌ها با رفتارهای اجتماعی - فرهنگی خویش به آن جلوه بخشیده‌اند. تجربه شهر نیز دارای اهمیت زیادی است و

چارچوب کالبدی تأثیر چندانی ندارد. (سعیدی و همکاران، ۱۳۹۵: ۳)

از این رو اهمیت دارد که محور و مسیر انتخابی، از مسیرهای موجود بافت تاریخی و فرهنگی شهر شیراز باشد و با نگاه ویژه به شرایط خاص هر بافت محله نسبت به ساماندهی و بازآفرینی اقدام شود. در این شرایط، می‌بایست به ارزش‌های کالبدی و فرهنگی و رفتاری و همچنین اصل تداوم زندگی، تعریف حدود و قلمرو و احترام به حرایم یکدیگر و شرایط محیطی بافت را شامل می‌گردد. نگاه ویژه‌ای داشت و مسیری را انتخاب نمود که به‌طور تاریخی، مکان وقایع و خاطرات و حوادث شهری بوده و در جا حاضر نقش خود را کم‌رنگ یا از دست داده و احیای مسیر فوق می‌تواند در بازآفرینی و باز زنده سازی فضاهای محله و فضای شهری پیرامونی تأثیرات مفید و سازنده‌ای داشته باشد و همچنین، مسیری باشد که بتواند پتانسیل لازم جهت تلفیق حرکت سواره و پیاده را فراهم سازد و امکان حضور وسایل نقلیه همگانی و سازگار با بافت و محور موجود را داشته باشد. از جمله درشکه، دوچرخه، اتوبوس، ... را فراهم آورد.

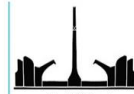
در نتیجه می‌توان مسائل محله شهرک سعدی عبارت‌اند از:

۱. فرسودگی محیطی و نبود امکانات و تسهیلات لازم: ناتوانی بافت در پاسخگویی به زندگی صنعتی، منجر به مهاجرت اقشار مرفه از بافت شده است و همچنین از بین رفتن امنیت محله.
۲. مهاجرت جوانان خواهان ترقی و پویایی از بافت، منجر به رکود زیستی در مجموعه شده و در نهایت خرده‌فرهنگ بی‌ریشه را در بافت حاکم کرده است. این خرده‌فرهنگ هنجارشکنی و هرج‌ومرج طلبی را به‌عنوان شیوه‌ای مقبول در محدوده به وجود آورده است.
۳. جایگزینی ساکنین جدید با قدیم: فرسودگی بافت قیمت زمین را پایین آورده و شرایط جذب اقشار کم‌درآمد، فقیر و روستایی را در خود فراهم آورده است. ورود مهاجرین با اندیشه‌ها و فرهنگ‌های متفاوت باعث ناهمگنی فرهنگی در محدوده شده و عموماً افرادی را با سطح زندگی پایین و تفکرات سنتی در محدوده ساکن کرده است.
۴. بروز آسیب‌های اجتماعی از قبیل دزدی، جنایت، اعتیاد و قاچاق در بافت امکان رشد و زندگی پویا را از آن سلب کرده است که این مسئله دو دلیل عمده دارد: الف: بی‌ریشگی و احساس عدم تعلق به فضای زندگی در بین مهاجرین، ب: مهاجرت ساکنین بومی بافت به بیرون از آن، فرهنگ غالب قابل‌انکار را در بافت از بین برده و هم‌نواپی گروهی را دستخوش تغییر کرده است.

مبانی نظری

شهر در بستری از تغییر و دگرگونی شکل گرفته است. دگرگونی که در گستره‌های کالبدی، ارتباطی، فرهنگی، جمعیتی، تولیدی و خدماتی هم‌زمان تحقق می‌یابد و در عین حال شهر کارا، شهری است که در عین رشد، توسعه و دگرگونی، کالبد شهر، محلات و عناصر موجود در آن با نیازهای امروزی سازگار گردد. از جمله مسائل چالش‌برانگیز شهرها برخورد مناسب با میراث ارزشمند گذشته است. بسیاری از شهرها دارای بخش‌هایی هستند که از طریق ایجاد پیوستگی فرهنگی و تاریخی حسی از مکان و هویت را برمی‌انگیزند. این بخش‌ها عموماً جز لاینفک جاذبه‌ی شهری محسوب می‌شوند و کیفیت بصری و کاربری آن‌ها، عنصر مهمی در منظر و هویت شهرها است (موسوی، ۱۳۹۱: ۶۷)

محلات شهرهای تاریخی ایران که از مهم‌ترین فضاهای شهری می‌باشند روزگاری محل تبلور پویای اجتماعی و اقتصادی در حیات شهری بوده‌اند، اکنون به سبب عدم معاصر سازی کالبد و فعالیت‌های موجود در آن به آسیب‌های متعددی مبتلا شده‌اند. این نقاط سکونتگاهی جدید در بهترین حالت، الگوهای کلاسیک تقسیمات شهری چون واحد همسایگی را مورد توجه و کاربرد قرار داده و بی‌اعتنا به پیشینه بلند محلات ایرانی توسعه یافته‌اند. اجتماع محله‌ای عبارت است از تحلیل شهر در قالب واحدهای فضایی و اجتماعی که خصوصیات محله را دارد " (موسوی، ۱۳۹۱: ۶۷) در جامعه امروز شهری محله، بنیادی‌ترین عنصر آن و حلقه واسط بین شهر و شهروندان است. توانمندسازی محلات به‌عنوان یکی از سیاست‌های مدیریت شهری از طریق تقویت تعاملات اجتماعی و

حیات مدنی در سطح محله می‌تواند علاوه بر افزایش حس تعلق مکان زیست، تمرینی برای تقویت زندگی اجتماعی به خصوص در سطوح بالاتر از جمله کل شهر شود. " محلات شهری دارای درون‌مایه عظیم اجتماعی و فرهنگی هستند که تنها بازآفرینی فرهنگ شهروندی و توجه به محلات به‌عنوان بستر زندگی اجتماعی ساکنان، به توسعه پایدار محله‌ای می‌انجامد. (معصومی، ۱۳۹۱: ۲۳)

بازآفرینی

امروزه اکثر بناهای تاریخی در محدوده بافته‌های قدیمی و محدوده‌های فرسوده بعضاً حاشیه شهر قرار گرفته‌اند و ویژگی‌های اقتصادی-فرهنگی و اجتماعی منطبق بر آن است. در حقیقت به دلیل اینکه ساکنان این محلات از سطح درآمد پایینی برخوردارند و مشکلات عدیده اجتماعی دارند. لذا مسائل حاد فرهنگی و اجتماعی در این بافت‌ها بسیار وجود دارد و به بنای تاریخی بافت هم‌تسری پیدا می‌کند. ولی آنچه دارای اهمیت است اینکه می‌توانیم با برنامه‌ریزی صحیح و کارآمد و بهینه جهت رسیدن به توسعه پایدار، فضاهای اشاره‌شده را به کاربری‌های متفاوت و دارای تناسب، تغییر دهیم که از جمله برنامه‌ریزی‌ها می‌توان به بازآفرینی و باز‌زنده سازی اشاره نمود (زنگی‌آبادی و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۳۱)

تأثیر ویژگی‌های اجتماعی در ساماندهی و بازآفرینی بافت قدیم

به‌طور کلی معیارهای اجتماعی بر پیشرفت منابع انسانی به‌منظور تأمین رفاه اجتماعی و حمایت از تمامی خانواده‌ها، سالم‌سازی محیط‌زیست شهری، زمینه‌سازی برای مشارکت شهروندان و توسعه سیاسی، حمایت از فقیران و طبقات کم‌درآمد شهری و ارتقاء سطح زندگی آن‌ها و ارتقاء تعاملات اجتماعی تأکید دارد. به‌منظور جلوگیری از مهاجر فرستی و خالی شدن جمعیت و هم‌چنین حفظ جمعیت بومی از بافته‌های سنتی شهرها و محیا نمودن این بخش جهت افزایش ظرفیت جمعیت‌پذیری محلات، توجه به عوامل مختلف از جمله جمعیت محلات، رشد جمعیت، مهاجرت، تعداد خانوار، سن و نسبت جنسی و... ضروری به نظر می‌رسد (زنگی‌آبادی و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۴۰)

باززنده سازی و مرمت شهری در سال‌های اخیر به‌عنوان دو نمونه از تجارب شهری در شهرهای نیویورک و بالتیمور بوده است که در زمینه باز زنده سازی شهری در هفت بخش اقتصادی (جذب سرمایه‌گذار، ایجاد فضا و فرصت‌های شغلی و توانمندسازی و نوسازی اقتصاد شهری)، اجتماعی (افزایش پیوستگی و انسجام اجتماعی و روحیه مشارکت‌پذیری و افزایش سرمایه اجتماعی) و همچنین در زمینه زیست‌محیطی (مقابله با ناهنجاری‌ها و آلودگی‌های زیست‌محیطی و بهبود و بهینه کردن کیفیت زندگی)، در زمینه فرهنگی (ارتقای میراث فرهنگی شهر و صنعت توریسم شهری)، در زمینه عملکردی (ارتقاء شبکه‌های دسترسی، شبکه حمل‌ونقل عمومی و کیفیت زیرساخت‌های شهری)، در زمینه کالبدی-فضایی (ارتقای کیفیت کالبدی بناها و ساختمان‌ها، ایجاد شبکه‌ای منسجم از محیط و فضاهای همگانی، ایجاد فضا و محیط‌های همگانی خاطره‌انگیز و خوانا) در زمینه مدیریتی (ایجاد یک مدیریت استوار و منسجم و یکپارچه، بازنگری جدید در قوانین و مقررات حاکم، ایجاد همکاری لازم نمایان بخش‌های مردمی و خصوصی و دولتی) دسته‌بندی نمود. لازم به ذکر است که این دسته‌بندی به معنای عدم تأثیرگذاری متقابل ابعاد و جنبه‌های مختلف باززنده سازی شهری بر یکدیگر نیست، بلکه به دلیل پویایی و پیچیدگی مسئله شهر، این ابعاد بر روی یکدیگر تأثیر بسیاری گذاشته و از هم متأثر می‌شوند... برای مثال، گردشگران و توریسم شهری، می‌تواند همزمان در راستای میراث فرهنگی شهر و هم بر اقتصاد شهرت اثر گذارد. همچنین بهبود شرایط زیست‌محیطی شهر و ارتقای انگیزه مشارکت‌پذیری در افزایش تمایل به سرمایه‌گذاری در شهر مؤثر خواهد بود (حسینی کومله و ستوده علمباز، ۱۳۹۲: ۸۳).

فضای شهری

هنگامی که سخن از شهر به میان می‌آید، در واقع صحبت از مکانی است که بالاترین حد از تمرکز قدرت و فرهنگ یک اجتماع را در خود جای داده است. شهر مکان تبلور وسیع‌ترین شبکه‌های ارتباط اجتماعی، جایی که تعلق به آن و اهل آن بودن، نوع هویت شناختی برای فرد به ارمغان می‌آورد. شهر از دیدگاه سازمان ملل متحد، کالبدی است برای فعالیت‌های اجتماعی سازمان‌یافته که سه اصل کالبد (طرح ساختمان - حصارخیابان) فعالیت‌ها و سازمان‌یافتگی و روابط بین این سه را باهم بیان می‌کند (حسینی، ۱۳۸۷: ۱۰). فضای شهری آن دسته از فضاهای باز عمومی موجود در شهر هستند که بستر تعاملات اجتماعی می‌باشند با پذیرفتن این تعریف سه شاخص اصلی برای تشخیص فضاهای شهری در عرصه عمومی شهری در اختیارمان قرار می‌گیرد. اول: عمومی بودن فضا دوم: باز بودن فضا و سوم: برقراری تعاملات اجتماعی در فضا. (پاکزاد، ۱۳۸۸: ۸۴) فضای عمومی شهری، بستری و مأمنی برای برقراری روابط اجتماعی هستند. جریان زندگی در شهر تنها منحصر به سکونت و یا وجود انواع فعالیت‌ها در کاربری‌های مختلف اعم از محل کار و یا مراکز تفریحی نیست بلکه بخش عمده‌ای از فعالیت شهروندان در حرکت میان فضاهای فوق‌الذکر و یا به عبارت دیگر به صورت فعالیت در فضاهای عمومی شهری است. از این رو حضور شهروندان در این فضاها از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است که بایستی با آرامش، امنیت و احساس لذت صورت گیرد. در این محیط‌ها افراد می‌توانند نیروهای خود را بازسازی کنند و برای روزهای متممادی به فعالیت‌های عمومی خود مشغول شوند. در حالی که با خلق فضاهایی نامناسب و بدون توجه و شناسایی نیازهای جامعه، این فضاهای باز عمومی شهری خالی از فعالیت شده و تنها به بخش پس‌مانده از فضاهای ساخته شده تبدیل می‌شود و به این ترتیب با ارتقای کیفیت فضایی که تأثیری مستقیم بر کیفیت زندگی خواهد داشت، می‌توان شهروندان را به فردی بانشاط و فعال در صحنه نگه داشت که موجب برقراری ارتباط بیشتر با فضا می‌گردد و تعلق خاطر لازم را به وجود می‌آورد، از این رو می‌توان با تعریف شرایطی خاص برای یک فضا به جذابیت آن افزود تا شهروندان مشارکت بیشتری در عرصه فعالیت‌های عمومی داشته باشند که این امر در مورد شهرهای بزرگ‌تر و با جمعیت بیشتر ضرورت بیشتری نیز دارد تا بتوان به ارزش‌ها و جاذبه‌های اجتماعی و فرهنگی فضاهای شهری افزود. (فتوت، ۱۳۹۰: ۴۲)

بررسی تعاریف فضای شهری از دیدگاه اندیشمندان مرتبط با علوم شهری

کولکوهن Cloquhoun بیان می‌کند: « که ما توانستیم به مفهوم فضای شهری خوش‌آمد گوییم و ضرورت آن بازسازی شهر به‌عنوان یک بافت پیوسته است.» از این دوره به بعد دوباره تلاشی در جهت ارائه تعابیر جدید آغاز گردید. در دیدگاه‌های جدید، فضای شهری، فضایی پر از ازدحام و شلوغی جمعیت و دربردارنده کاربری‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی است و دربردارنده برداشت جدیدی از فضای ادراک در حیطه‌های اندیشه‌های فلسفی، روان‌شناسی و جامعه‌شناسی، هست. افرادی نظیر مرلوپونتی Merleau ponty، ادواردز Edwardes، پیازه piyaje، کاستلز castelles، آلتوسر althusser، در این جنبش نقش مهمی ایفا کرده‌اند. در این دوره گروهی مانند راب کریئر rob krier، ادmond بیکن Edmund Bacon، کامیلوسیتته Camillo Sitte و راجر ترانسیک Roger Transick فضای شهری را حاصل هنر ارتباط می‌دانند.

جدول ۱: دیدگاه‌های مطرح‌شده در باب فضاهای شهری

ردیف	نظریه پرداز	نظریه
۱	پاتریک گدس Patrik Geddest	وی فرایند به وجود آمدن شهر را در جریان گذار از اعمال به حقایق و از آن به اندیشه‌ها و از اندیشه‌ها به واقعیت توضیح می‌دهد. این دیالگام مکان / فضا را در فرایند تبدیل شهر، به‌عنوان جایگاه انسان مدنی به‌خوبی نشان داده و رابط اعمال، احساسات، حقایق، اندیشه‌ها را در فرایند شکل‌گیری مکان شهری نشان می‌دهد.

۲	آمس راپاپورت Ames Rapaport	فضای شهری را در بردارند مجموعه ای از ارتباطات می‌داند. وی با وارد کردن فرهنگ در لیست موارد تأثیرگذار در شکل‌گیری فضاهای شهری گامی به جلو برمی‌دارد و حلقه گمشده فضای فیزیکی و فضای ذهنی را از طریق هنجارهای فرهنگی به هم پیوند می‌زند.
۳	کوبین لینچ Kevin Lynch	وی فضای شهری یکی از عناصر بسیار مهم در خوانایی شهر است و خوانایی از نظر لینچ کلید درک شهر و رابطه اصولی شهروند و شهر است.
۴	مامفورد Louis Mamford	مامفورد اندیشمند پست-مدرن « فضای شهری نمود اهداف انسان ارگانیک است.» فضا ارکان خاص انتقال میراث فرهنگی از گذشته است. بدین ترتیب از نظر مامفورد، فرم فضای شهر در طول تاریخ محصول عملکرد فضا است و فضا بعد فرهنگی دارد. کنزو تانگه یکی از اندیشمندان عرصه معماری و شهرسازی است که شهر را به‌مثابه موجودی زنده تلقی می‌کند که توسعه آن بر پایه رشد ساختاران است.
۵	کنزو تانگه Kenzo Tange	از نظر وی فضا میدانی برای فعالیت‌های فیزیکی انسان و میدانی برای برقراری ارتباطات به شیوه‌های نمادگرایان است.
6	پل زوکر Paul Zucker	وی در سال 1959 در کتاب خود با عنوان « شهر و میدان » فضای شهری را از بعد، روان‌شناختی مورد بررسی قرار می‌دهد. از نظر زوکر بهترین راه ادراک فضای شهری نگاه دقیق به تجربه فضا در طول تاریخ است. از نظر زوکر شرایط اجتماعی و اقتصادی تأثیر به‌سزایی در شکل‌گیری فضای شهری دارد و نیروهایی را در شکل‌گیری فضای شهری دخیل می‌داند که عبارت‌اند از: عوارض زمین، اقلیم، عوامل ملی، آثار متغیر سبک دوره زایش و نیروهای ایستا و پویا.
۷	امانوئل کستلز Manuel Castelles	به عقیده وی، فضا یک محصول مادی است، در رابطه با سایر عناصر. در این میان، انسان‌ها، به فضا شکل، نقش و محتوا می‌دهند. لذا در نظر گرفتن شهر به‌عنوان نمود جامعه نقطه آغاز و مقدماتی است و بر این پایه هیچ نظریه ای از فضا وجود ندارد که بخش واحدی از یک نظریه عمومی اجتماعی نباشد. « از این رو فضای شهری، شکلی از اشکال فضایی است که به‌طور اتفاقی سازمان نیافته و دارای ساخت است.

بافته‌ای قدیمی و تاریخی

بافته‌ای قدیمی، بخشی از پیکره و بدنه شهرهاست که دربرگیرنده ارزش‌های کالبدی و عملکردی و همچنین اقتصادی، فرهنگی و ... است که توانمندی‌های بلقوه ای را در خود دارد و یک سرمایه منطقه‌ای و فرهنگی، ملی هست که تهدیداتی در کالبد و ساختاران رخ داده و جهت رفع چالش‌های آن نیازمند، ساماندهی هست (جعفری، ۱۳۸۸: ۱۱۳). بافت‌ها و فضاهای تاریخی به دلیل این‌که ارزشمند می‌باشند و از پتانسیل بالایی برای جذب ساکنین و افراد بومی و گردشگران می‌باشند. امروزه بعضی از این بافت‌ها به دلیل این‌که الزامات کالبدی، کارکردی و اجتماعی در آن‌ها رعایت نگردیده لذا به مکان‌های متروکه و فاقد سکنه و ناامن تبدیل شده‌اند و باعث نارضایتی و مشکلات خاص و متعددی را برای ساکنین این مناطق پدید آورده‌اند. (خسروی و همکاران، ۱۳۹۵:

(۱)

تعاملات اجتماعی

فضای شهری، زمینه‌ساز شکل‌گیری موجودیت و حیات مدنی جامعه و تعاملات اجتماعی هست که در فضاهای امروزی شهرها

روزبه‌روز ضعیف گردیده (نوذری و شریفیان، ۱۳۹۳: ۱). فضای شهری ظرف و مکان بروز زندگی اجتماعی افراد جامعه است که بر اساس پایه‌های فکری خردگرایانه، مشارکت مدنی آحاد جامعه و رفتارهای جمعی شکل‌گرفته بر پایه ارزش‌های انسانی شکل می‌گیرد. این تعامل اجتماعی و مشارکت مردمی را می‌توان عنصر اصلی محتوای فضای شهری برشمرد که روابط انسانی و فعالیت‌های شهری را تحت تأثیر خود قرار می‌دهد. در باز شناسی مفهوم تعامل اجتماعی به‌عنوان عنصر پایدار فضای شهری "این مفهوم معطوف به مجموعه پویاها، گرایش‌ها و نگرش‌هایی است که بر پایه عقلانیت جمعی، باورهای مردم‌سالاری، خودباوری، خردگرایی و قانون‌گرایی است. (ستارزاده و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۸۱) شناخت کافی از انسان و نحوه ارتباطش با سایرین و چگونگی آن می‌تواند در شکل‌دهی محیط برای برقراری بیشتر تعامل و ارتباط مؤثر باشد. با بررسی انسان به‌عنوان یک موجود اجتماعی که دارای سطوح کمی و کیفی مختلف از تعاملات اجتماعی است، شناخت قرارگاهی رفتاری و مناسبت‌های اجتماعی و فعالیت‌های دارای ظرفیت‌های بالقوه برای کنش‌های اجتماعی و روابط معنادار، اهمیت پیدا می‌کند.

تأثیرات کالبد شهری بر تعاملات اجتماعی

اگر کالبد شهری را همان مجموعه ساختمان‌ها و بناها و مکان‌های به هم چسبیده و تنیده‌ای به همراه ساکنین آن، مدنظر گرفته شود و در فضاهای خالی و گوشه و کنار و خلل و فرج آن، زندگی اجتماعی برقرار و در جریان است، می‌توان به این نتیجه رسید که کالبد و زیست اجتماعی که درون آن روی می‌دهد به هم پیوسته نمی‌توانند از هم جدا باشند. مردم به‌طور طبیعی همیشه اهل معاشرت بوده‌اند و همیشه دوست دارند در مکان‌هایی که دیگران هم هستند، دورهم جمع شوند؛ اما برای برقراری و ایجاد فضایی جمعی و به‌یادماندنی الزاماً نیاز به کانون یا تکیه‌گاهی هست. "این فضا و مکان‌های تجمع پذیر می‌تواند در پیرامون المان‌ها، آب نما ها، آثار هنری و مجسمه‌ها، یا اطراف بناهای تاریخی فرهنگی باشد. این بناها معمولاً در شرایطی هستند که فضای نشستن، جایی را برای سایه و پناه بردن از آفتاب و باران و همچنین محل دنجی و آرامی را برای گفتگو در خوددارند (قلمبردزفولی، نقی زاده، ۱۳۹۲: ۱۷).

تاریخچه و دیدگاه نظریه پردازان در زمینه تعاملات اجتماعی در جهان

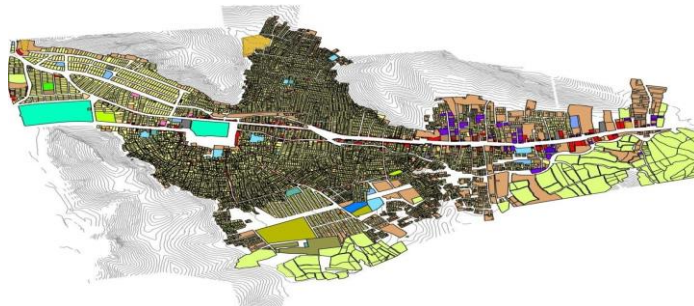
در کشور آمریکا و در دهه هفتاد قرن بیست (۱۹۶۰) و مخالفت‌های نظرات شخصی جین جیکبز Jean jacobs با نگاه و دیدگاه‌های شخصی لوکوربوزیه بر مقابله و ضدیت با جنبش برنامه‌ریزی مدرنیست صورت گرفت. از اهداف آن‌ها توجه بیشتر به نوع و شکل خیابان‌ها هست که دربرگیرنده نشان و ارگان اصلی و حیاتی و عمومی شهر هستند (جیکبز، ۱۳۸۶: ۲۹). به دیدگاه جیکبز مسیرها و خیابان‌ها نقش مهمی در تقویت و ثبات، حس اجتماعی دارند و به همین میزان، تأمین کننده اصلی برای تعاملات اجتماعی و فرصت‌های آن هستند. از دهه شصت میلادی که برای نخستین بار، جین جیکبز به بررسی و مطالعه تعاملات اجتماعی در مکان‌ها و فضاهای شهری پرداخت. لازم به ذکر است که شخصیت‌های بسیاری، نیز به این مسئله اشاره داشته‌اند که در ادامه، نظریات نظریه‌پردازانی چون: "ویلیام وایت 1988 William whyte"، "جان لنگ"، "پورتا و رنه"، "یان گل"، "استفان کار"، "سوزان کروهرست لنارد" و "هنری لنارد" و "محمد نقی زاده" از جمله نخستین کسی که تحقیقات بزرگ وسیعی در زمینه نحوه استفاده از عرصه‌های عمومی انجام داده و معتقد است حیات اجتماعی در عرصه‌های عمومی با کیفیت زندگی افراد و اجتماع رابطه تنگاتنگی دارد. ویلیام وایت است

موقعیت و ویژگی‌های محله سعدی

مساحت کل محدوده سعدیه 416 هکتار است و تنها ۲/۳ درصد از مساحت شهر را به خود اختصاص داده است. محلات بر آفتاب و پشت آفتاب با بیشترین مشکلات دست‌به‌گریبان هستند. کل منطقه شهرک سعدی شیراز شامل ۵ محله مسکونی و یک محله منطقه فرهنگی و یک محله منطقه تاریخی هست. منطقه سه شهرداری، در شمال شرق شهر شیراز قرار گرفته و یکی از بزرگ‌ترین

مناطق شهر محسوب می‌شود. ناحیه دو (شهرک سعدیه) در طرح تفصیلی مصوب شامل 0 محله برنامه‌ریزی شده است این محدوده دومین ناحیه بزرگ منطقه سه محسوب می‌شود و جایگاه آن با سه عملکرد شهری ، تفرجگاهی و ویژگی‌های طبیعی (قنات، باغ دلگشا، باغ طاووسیه و ... (، زیارتگاهی (آرامگاه سعدی) و فیزیکی به‌عنوان یکی از ورودی‌های فرعی به شهر شیراز تعریف شده است (طرح تفصیلی شهرک سعدیه، ۱۳۹۳)

موقعیت محله شهرک سعدی

محور اصلی خیابان بوستان

خیابان بوستان معبر اصلی دسترسی ترافیک از شیراز به آرامگاه سعدی هست. عرض معبر ۲۰ متر و ترافیک دو طرف جدا شده هست. کاربری‌های اطراف آن تجاری و همچنین خیابان دور آرامگاه سعدی نیز به پارکینگ عمومی تبدیل شده است (طرح تفصیلی شهرک سعدیه، ۱۳۹۳).

جمع‌بندی مطالعات وضع موجود و تاثیر آن بر محله شهرک سعدیه

تحلیل عوامل و گرایش‌های دارای اعتبار که سمت‌وسوی تحولات آتی محدوده در آن‌ها نهفته است، در پرتو نگرشی کلان به قوت‌ها، فرصت‌ها، ضعف‌ها و تهدیدهای موجود در زمینه‌های فوق، ممکن است از این رو پتانسیل‌ها و امکانات محدوده از یکسو و مشکلات و ضعف‌های آن از سوی دیگر، در قالب تحلیل یکپارچه سه عرصه کالبدی، اقتصادی - اجتماعی و مدیریتی خلاصه و دسته‌بندی گردیده است.

جدول ۲: دسته‌بندی نقاط قوت، فرصت و نقاط ضعف و تهدیدها در عرصه کالبدی

نقاط قوت و فرصت ها	نقاط ضعف و تهدیدها	عرصه
<ul style="list-style-type: none"> - وجود عناصر برجسته طبیعی و مصنوع (تاریخی) همچون محدوده فرهنگی سعدیه و باغ طاووسیه و دلگشا ارتفاعات چهل مقام و هفت تنان و امکان استفاده از آن‌ها جهت ایجاد نشانه‌های شهری و فضاهای سبز و ارتقاء هویت و خوانایی محدوده در مقیاس‌های مختلف 	<ul style="list-style-type: none"> - مشکلات نوسازی در بافت‌های فرسوده محدوده به تبع ریزدانی قطعات و محدودیت‌های ناشی از تجمع با شرایط فعلی و پیش روی محدوده - ناهماهنگی و عدم تعامل طرح‌های تهیه‌شده در محدوده 	کالبد
<ul style="list-style-type: none"> - گرایش به افزایش تراکم ساختمانی در محدوده و به تبع افزایش به بهره‌وری از زمین و افزایش فضاهای "خصوصاً در قسمت‌های شرقی و شمالی و رو به توسعه محدوده و گرایش‌های موجود به تقویت اهمیت تجاری محورهای محدوده همچون نیستان و بوستان 	<ul style="list-style-type: none"> در شمال غربی و جنوب شرقی محدوده جهت تقویت دسترسی و اتصال محدوده به شهر 	
<ul style="list-style-type: none"> - امکان اتصال فضاهای مصنوع و طبیعی محدوده در حواشی شمال غرب و جنوب شرقی و بهره‌برداری از فضاهای اتصال به نفع تأمین کمبودهای خدماتی محدوده 	<ul style="list-style-type: none"> - تداوم شکل‌گیری بافت‌های مسکونی پراکنده و ناهمخوان در اراضی بایر و باز شرق و شمال محدوده - توسعه فزاینده فضاهای کارگاهی در بافت‌های مسکونی شرق و شمال محدوده 	
<ul style="list-style-type: none"> - انگیزه و تمایل مدیریت شهری و مردم به نوسازی بافت‌های فرسوده و مسأله‌دار محدوده 	<ul style="list-style-type: none"> - توزیع نامناسب و ناهمگون بسیاری از فضاهای خدماتی در سطح محدوده و به تبع آن شکل‌گیری محلات بسیار برخوردار، کم برخوردار و نا برخوردار از فضاهای خدماتی 	
<ul style="list-style-type: none"> - وجود اراضی درشت مقیاس بایر و زراعی یا تحت اشغال انبارها و کارگاه‌ها در شمال محدوده برای ایجاد پهنه‌های مطلوب دروازه‌ای در حاشیه محور خرامه 	<ul style="list-style-type: none"> - فاصله نسبی محدوده از ساختار کلان فعالیتی - خدماتی شهر و جهات توسعه آتی آن با توجه به گرایش‌ها فعلی 	
<ul style="list-style-type: none"> - پتانسیل بالای محدوده برای ایفای نقش جدی در شهر به واسطه جای دادن عناصر و پهنه‌های شاخص همچون محدوده فرهنگی سعدیه و باغ دلگشا و تقویت فعالیت‌های مکمل و پشتیبان آن‌ها در محدوده 	<ul style="list-style-type: none"> - کشش بسیار پایین پهنه‌های شمال محدوده برای ادغام در شهر در مقابل کشش بسیار بالای اراضی پهنه‌های جنوبی محدوده 	
<ul style="list-style-type: none"> - پیشینه و زمینه مناسب در استخوان‌بندی کلان محدوده همچون محور نیستان و بوستان جهت ایجاد و توسعه راسته‌های فعال و مطلوب عملکردی 	<ul style="list-style-type: none"> - کمبود شدید مراکز تجاری، بازرگانی و تولیدی نوین و درشت مقیاس در ساختار کلان فعالیتی محدوده - کارایی نامناسب ضوابط و مقررات کنترل توسعه محدوده در طرح تفصیلی مصوب و سایر طرح‌های مصوب محدوده - گرایش شدید به توسعه در سطح به جای توسعه عمودی 	

ادامه جدول ۲: دسته‌بندی نقاط قوت، فرصت و نقاط ضعف و تهدیدها در عرصه کالبدی

نقاط قوت و فرصت ها	نقاط ضعف و تهدیدها	عرصه
- حضور عناصر فرهنگی و تاریخی در شهرک سعدیه	- قیمت پایین زمین و املاک در شهرک سعدیه	اجتماعی - اقتصادی
- نرخ فعالیت اقتصادی مناسب در شهرک سعدیه	- کمبود سرمایه‌گذاری در بخش ساختمان شهرک سعدیه	
- نرخ بیکاری مناسب در شهرک سعدیه	- عدم توانایی در جذب سرمایه‌گذار غیربومی	
- بار تکفل اقتصادی مناسب در شهرک سعدیه	- رشد منفی جمعیت در شهرک سعدیه	
- تمایل ساکنان شهرک به مشارکت فعال در بهسازی محل سکونت خود	- نرخ باسوادی کمتر در مقایسه با شهر و منطقه ۳	
- سهم بالای بخش خصوصی در اشتغال موجود در شهرک سعدی	- تراکم بالای جمعیت در شهرک سعدیه	
- وجود نیروی کار ارزان قیمت در شهرک سعدیه	- الی ۴ شهرک سعدیه ۱- وجود فقر نسبی در محلات شماره	
- نفوذ برخی اهالی شهرک سعدیه در بدنه مدیریت شهری شیراز	- تعلق خاطر ضعیف ساکنان شهرک سعدیه	
- اقبال گردشگران داخلی و خارجی به شهر شیراز به‌عنوان یکی از مقاصد مهم گردشگری در کشور	- کیفیت پایین محیط زندگی در شهرک سعدیه	اجتماعی - اقتصادی
- حجم مناسب جمعیت (بازار بالقوه) در منطقه ۳ و شهر شیراز	- منزلت اجتماعی پایین بخش عمده مشاغل موجود در شهرک سعدیه	
- ایجاد انگیزه برای بخش سرمایه‌گذار	- منزلت اجتماعی پایین بخش عمده مشاغل موجود در شهرک سعدیه	
- ایجاد فضای مناسب جهت حضور گردشگران و جذب سرمایه‌گذار در این بخش	- حجم بالای معضلات اجتماعی در شهرک سعدی	
- وضعیت نامناسب شاخص‌های نفر و خانوار در واحد مسکونی در شهرک سعدیه	- سهم بالای مشاغل خدمات غیر پایه در شهرک سعدیه	
- رشد جمعیت شهر شیراز و جذب جمعیت در سایر مناطق شهر	- جذب اقشار کم‌درآمد و ضعیف جامعه به شهرک سعدیه به دلیل قیمت پایین زمین و ملک	
	- مقیاس عملکرد محلی بخش عمده‌ای از فعالیت‌های اقتصادی موجود در شهرک سعدیه	
	- سطح متوسط و متوسط به پایین امنیت اجتماعی در شهرک سعدیه	

نتیجه گیری

با توجه به فرآیند بررسی صورت گرفته و همچنین مشاهده عینی محله شهرک سعدیه شیراز در بازه زمانی و ساعات مختلف روز و ایام هفته و تعطیلات و همچنین با نگاه ویژه جهت درک مطلوب تر بافت اجتماعی و ساختار فضایی محله و نحوه تعاملات اجتماعی و فعالیت ساکنین می توان گفت که برقراری ارتباط تنگاتنگ با فضای محله و بررسی نحوه تعاملات اجتماعی، مراکز تجمع، نحوه و کیفیت فضاهای دسترسی، عملکردهای گوناگون و شناخت ساکنین تأثیر بسزایی بر ایده های طراحی و برنامه ریزی برای طرح دارد، گر چه این روش تا میزان زیادی کیفی هست، اما با روش مشاهده در پی دستیابی به معانی زندگی انسان ها هستیم. در نهایت این توانایی برای پژوهشگر ایجاد می گردد که نگاهی دقیق به ساختار فرهنگی داشته و به درکی نزدیک درک ساکنین و بومیان محله در بستر فرهنگی شان برسد. برای درک و فهم بهتر یک فرهنگ، می بایست دید که درک عاملان آن فرهنگ چگونه آن را می بینند و مورد ادراک قرار می دهند و چگونه به قواعد آن رفتار و یا تغییر می دهند. این درک در شرایطی برای پژوهشگر حاصل می گردد که خودش چون ساکنین بومی آن فرهنگ، فرهنگ محیط را تجربه کند و این موضوع تنها با روش مشاهده مشارکتی قابل دستیابی هست.

به نظر می رسد که ساماندهی و بازآفرینی و نوسازی در کنار ایجاد پروژه های محرک باعث ارتقا ایجاد فضای شهری دارای تعاملات اجتماعی و وضعیت ساکنین محله می گردد. نوسازی در کنار پروژه های محرک تأثیر مثبت و مستقیم بر تعاملات اجتماعی دارد به عبارت دیگر نوسازی خانه ها و معابر عمومی تأثیر زیادی در بهبود وضعیت محله در ایجاد فضای شهری دارای تعاملات اجتماعی مؤثر هست.

پیشنهادهای

در نتیجه می توان به این مهم دست یافت که چشم انداز مطلوب محله شهرک سعدی با برنامه ریزی های دقیق در راستای تدابیر اجتماعی و کالبدی و اقتصادی و غیره و شهرک سعدی هست. این برنامه ریزی ها در کوتاه مدت و بلندمدت موجب جاری شدن نعمت و در پی آن آبادانی در محله خواهد شد. در این چشم انداز مطلوب، شهرک سعدی محوری است پیاده و سرزنده با جذابیت گردشگری و هویت غنی از ارزش تاریخی - فرهنگی آرامگاه سعدی که سالانه صدها نفر از سراسر ایران و جهان را به خود جذب می نماید و در عین حال، ارتقا کیفیت سکونت و اشتغال ساکنین، همچنین افزایش تعاملات اجتماعی و مشارکت محلی در این منطقه به چشم می خورد. این محور دارای عرصه های عمومی فعال و به هم پیوسته بوده که تنوعی از فعالیت های فرهنگی، تفریحی و خرید در جوار آن ها رخ می دهد. توسعه ابنیه تاریخی و ارزشمند آرامگاه سعدی و توسعه آن با موزه، فرهنگسرا، هتل و سایر تسهیلات گردشگری، ضمن حفاظت و نگهداری آن ها، حس مکانی گذشته را زنده می نماید.

محله شهرک سعدیه محله ای با هویت تاریخی و فرهنگی بافت شهری ارزشمند است که علاوه بر فرسودگی کالبدی و اجتماعی، حضور و تردد اتومبیل در کوچه های باریک و پارک کردن در فضاهای خالی و کوچه ها، به عنوان تهدیدی برای محله به شمار می رود؛ بنابراین، پیشنهاد می شود حضور ماشین در محله محدود و کنترل شده باشد. به همین منظور در نزدیکی نقاط ورود به محله و در فضاهای خالی موجود، پارکینگ هایی با مساحت لازم که جواب گوی نیاز ساکنین باشد پیش بینی شده است. دسترسی اصلی به صورت دسترسی پیاده تغییر یابد و به جای دسترسی سواره، بر حضور افراد در محله با مقیاس انسانی، تأکید شود. با توجه به این که بلوار بوستان که ورودی اصلی شهرک سعدیه و راه دسترسی به اماکن تاریخی و فرهنگی را دارد، لذا پتانسیل قابل توجهی برای تبدیل شدن به پیاده راه فرهنگ را دارد که موارد آن به شرح زیر هست:

- 1- حضور باغ بزرگ و تاریخی و زیبای دلگشا در ضلع غربی و وجود پارک کوهستان در ضلع شرقی ورودی بلوار
- 2- قابلیت عبور خودروهای شخصی و عمومی از محور احداث شده فضیلت و تونل فضیلت و دسترسی خودروها به محور شرقی

آرامگاه سعدی و کمربندی شمالی که به موازات بلوار بوستان احداث شده که در نتیجه می توان به راحتی از تردد خودرو در محور بلوار بوستان چشم پوشی کرد

۳- انتهای بلوار جنب آرامگاه سعدی مراکز فروش قدیمی بستنی و فالوده شیرازی هست؛ که محل تجمع قدیمی و حاضر هست

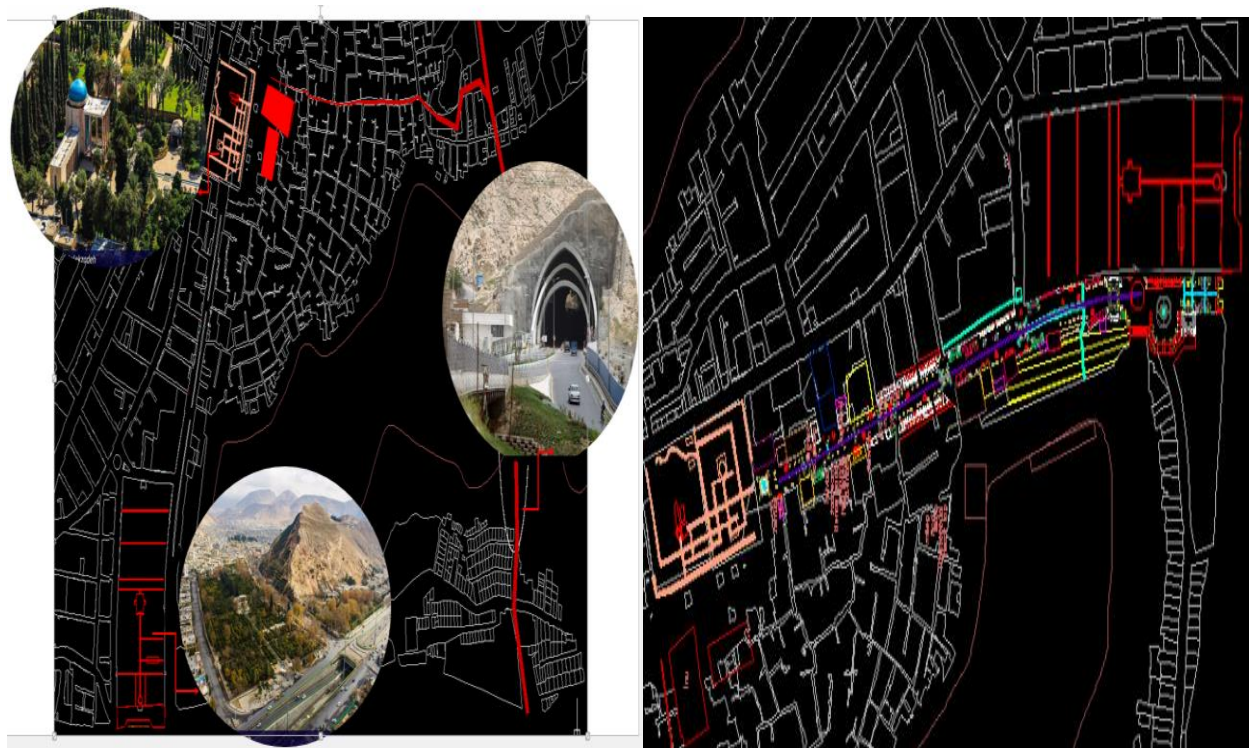
۴- نبودن بناهای تجاری بزرگ و اماکن دولتی در محور فوق

برای زنده کردن محله شهرک سعدیه و با توجه به توریستی بودن این محله، کاربری ها در حول دو محور اصلی سایت و نزدیک به بناهای باارزش محله سازمان دهی می شوند.

۱. محوطه اطراف آرامگاه سعدی به فضای سبز و کاربری های توریستی و فرهنگی اختصاص داده می شود به دلیل نزدیکی به ورودی محل از سمت خیابان بوستان و فضایی در کنار باغ دلگشا کاربری های مورد نیاز مردم محل را تأمین می کند.

۲. همچنین پیشنهاد می شود بناهای باارزش محله که در اطراف محورهای اصلی قرار دارند کاربری مجدد بیابند از جمله بناهای تاریخی و در معرض فرسودگی محل است و در مجاورت آرامگاه سعدی قرار دارد تغییر کاربری یافته و تبدیل به اقامتگاهی برای گردشگران شود.

۳. طراحی پیاده راهی در محور خیابان بوستان که حد واصل آرامگاه سعدی و باغ دلگشا هست.

طراحی محور دسترسی جایگزین

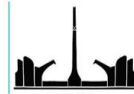

کلاژ محور

مبلمان شهری

به طور ساده و خلاصه وظیفه هدایت ، کنترل ، امنیت ، ارتباط ، راحتی ، تبلیغات تزئین و تفریح در سطح شهر و خیابان برعهده گرفته مبلمان شهری است. تنظیم چنین فعالیت‌هایی در سطح شهر از توانایی یک تخصص و چند متخصص خارج است. این نوع «مبلمان شهری» ساختاری اساسی شکل‌گیری تسهیلات و امکاناتی در سطح شهر با عنوان است. وقتی بحث سازه‌های فضایی ، کف سازی ، جوی و جدول ، پله و شیب‌راه در منظرشهر پیش می‌آید. وجود متخصصان مهندسی عمران ضروری است. مجسمه‌سازان و نقاشان با هنر خود در عرصه‌ی تجسمی و کاربردی درصدد روح بخشیدن به سطوح سرد و خشک شهر و پر کردن فضاهای خالی و کسل‌کننده آن هستند. معماران و طراحان شهری با طراحی حجم‌های متنوع و کاربردی با بهره گرفتن از المان‌های روشنایی و گلدان‌های تزئینی ، فضاهای باز را زینت می‌بخشند. طراحی برخی اجزای مبلمان شهری به وسیله معماران به‌ویژه هنگامی صورت می‌گیرد که مجموعه ای مسکونی، تجاری، اداری با تمام ملزومات زیستی مدنظر باشد. چراغ و پایه روشنایی، نیمکت، صندلی و گلدان خیابانی، علائم، تابلو، نمادها، انواع کیوسک، جایگاه دوچرخه، درو دروازه، ورودی،

درده، حصار، آبخوری، ساعت خیابانی، تندیس، کفپوش، سنگفرش، کف سازی، آسفالت، دهانه فاضلاب خیابانی، پله، شیب‌راهه، تیرک، دیواره، آبشار تزئینی، آب‌نما، حوض شهری، استخر میدانی، گیاهان، درخت، آبراهه، آب‌سردکن، ایستگاه هواشناسی، باغچه، پارکومتر، زباله‌دان، شیر فشار آب، ستون اعلانات، سکو، شیر آتش‌نشانی، صندوق صدقات، فانوس، فواره، وسایل ایمنی ترافیک، وسایل بازی پارک، جایگاه پلیس، جدول، جوی، جعبه تقسیم تلفن، خط‌کشی، دکل برق، صندوق پست، پلاک خیابانی، پل عابر پیاده، پل روی جوی، تلفن همگانی، تیر چراغ‌برق، سرپناه ایستگاه اتوبوس، دستگاه‌های خودکار عرضه خوراکی، پله‌برقی، شبکه پای درخت، محافظه تنه درخت، سایه بان و کابل‌های هوایی، نقشه شهر و محله، کلیه تجهیزات معلولان فضای سبز، پرچم، پلاکرد، تجهیزات ورود و خروج توقفگاه، مسدودکننده راه، توالی خیابانی، تجهیزات ورزشی خیابانی و نورافکن (دادرس، ۱۳۹۰: ۱۳)

فهرست مراجع:

۱. موسوی، میرطاهر. (۱۳۹۱). مشارکت اجتماعی یکی از مولفه های سرمایه اجتماعی، فصلنامه علمی-پژوهشی رفاه اجتماعی، سال ششم، شماره ۲۳.
۲. معصومی، سلمان. (۱۳۹۱). توسعه محله‌ای در راستای پایداری کلان شهر تهران، چاپ اول، تهران: انتشارات جامعه
۳. سعیدی، باقری؛ حمید، انوری؛ هاشم، کاظمی؛ سید مجتبی، ربیعی فر؛ سعید، (۱۳۹۵). مداخله در بافت فرسوده با رویکرد بازآفرینی، شانزدهمین همایش سیاست‌های توسعه مسکن در ایران، دانشکده اقتصاد دانشگاه تهران، ۱۲ و ۱۳ مهرماه، ۱۳۹۵، صص ۱-۱۴.
۴. دادرس، بیژن. (۱۳۹۰). کتاب مدیریت شهری (جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری) چاپ و انتشارات دانشگاه پیام نور، بهار ۱۳۹۰.
۵. خسروی، محمد؛ رقیه، اکتفایی؛ مهدی، خسروی. (۱۳۹۵). بررسی شاخص های کالبدی مؤثر بر امنیت در بافته‌ای تاریخی نمونه موردی: بافت تاریخی سنگ سیاه شیراز، چهارمین کنگره بین‌المللی عمران، معماری و توسعه شهری، تهران، دبیرخانه د/یمی کنفرانس، دانشگاه شهید بهشتی.
۶. جعفری، حسین. (۱۳۸۸). گزارشی از نوسازی و بهسازی بافتهای فرسوده شهر اصفهان توسط سازمان نوسازی و بهسازی، نشریه علمی-پژوهشی معماری و شهرسازی هفت شهر، دوره ۲، شماره ۲۷ و ۲۸، تابستان ۱۳۸۸، صص ۱۱۲-۱۱۷.
۷. جیکبز، جین. (۱۳۸۶). مرگ وزندگی شهرهای بزرگ آمریکایی (حمید پارسى و آرزو افلاطونى، مترجمان)، تهران، موسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران.
۸. قلمبردزفولی، مریم؛ نقی زاده، محمد. (۱۳۹۳). طراحی فضای شهری به منظور ارتقاء تعاملات اجتماعی مطالعه موردی بلوار بین محله‌ای، فصلنامه علمی-پژوهشی هویت شهر، شماره هفدهم، سال هشتم، بهار ۱۳۹۳، صص ۱۵-۲۴.
۹. نوذری، مژده؛ محمد امین، شریفیان. (۱۳۹۳). راهکارهای ارتقاء تعاملات اجتماعی در شهر تهران بر پایه نظریه مکان سوم الدنبرگ. بررسی موردی: خیابان لاله زار تهران، اولین کنفرانس ملی شهرسازی، مدیریت شهری و توسعه پایدار، تهران، موسسه ایرانیان، انجمن معماری ایران.
۱۰. مهندسان مشاور نقش محیط، طرح تفصیلی شهرک سعديه جلد اول، دوم و سوم، (مطالعات وضع موجود و تحلیل، جمعیت‌پذیری و خدمات و اقتصادی)، تابستان ۱۳۹۳.
۱۱. مهندسان مشاور شهر و خانه (مهندسان برنامه ریز، شهرساز و معمار)، ضوابط و مقررات شهرسازی و ساختمانی طرح طرح تفصیلی شهر شیراز، ۲۸ دی ماه ۱۳۹۳.

منابع لاتین

12. Zeilhofer, Peter, Valdinir Topantti, (2008), Gis and ordination techniques for evaluation for environmental impact in informal settlement: A case study from Cuiaba, central Brazil, Applied Geography 28.
13. Hall, Peter & Ulrich Pfeiffer (2000), Urban future 21, A Global Agent for Twenty-first Century Cities, London, E&FN Spone.
14. www.google.earth.com
15. Gehl, J. (1987). Life between buildings: using pu55. <https://www.amar.org.ir>